

Kerstfeest op 25 december 2015, 10.30 uur, Pauluskerk

Lezing Oude Testament: [Jesaja 52: 7 - 10](#)

Lezing Nieuwe Testament: [Johannes 1: 1 - 18](#)

Uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

Wij én zij. Daarover vanmorgen. Het prachtige beeld van mensen samen, de handen ineen geslagen, eendrachtig en eensgezind werkend aan een goed doel, aan een nieuwe toekomst, aan een rechtvaardige, duurzame samenleving. En is dát nou niet precies het beeld, dat bij Kerst past? Mensen samen. Niet gescheiden, door wat voor door de mensen uitgevonden scheidslijn of opgeworpen drempel dan ook. Dat beeld van “Vrede op aarde voor álle mensen die God liefheeft”, zoals Lucas het noemt in zijn versie van het kerstverhaal. “Komt allen tezamen, komt, laten wij aanbidden”, dat beeld van Kerst. Voor veel mensen in onze samenleving is wij en zij, dat het beeld van mensen samen niet echt het eerste dat bij hen opkomt, als zij aan godsdienst of aan kerk denken. Eerder het omgekeerde. Voor veel mensen betekent godsdienst juist verdeeldheid, ruzie over de punten en komma’s van heilige teksten of van de traditie. Juist onenigheid, vaak ook vergezeld van allerlei vormen van geweld, verbaal of fysiek. Sterker, veel mensen vinden, dat godsdienst juist een van de allerbelangrijkste bronnen van verdeeldheid onder mensen is. Het verklaart veel van het verzet tegen de zichtbaarheid van alles wat met godsdienst te maken heeft in de openbare ruimte, tegen kruisen aan de muren van rechtbanken en scholen in Duitsland en Frankrijk of het verbod op het dragen van religieuze uitingen – sluiers, boerka’s inclusief – in de openbare ruimte in Frankrijk en ook elders in Europa. En geef mensen eens ongelijk. Is godsdienst niet heel vaak een enorme bron van onenigheid en geweld? Wat dat betreft heeft Europa wel een heel slechte reputatie, als je kijkt naar het verleden. Naar de vervolging door de Rooms-katholieke kerk van allerhande groepen ‘ketteren’. Naar het Protestantisme ook: het verhaal van de repeterende breuk van de zogenaamde ‘echte’ waarheid. Al helemaal in Nederland, met z’n enorme verscheidenheid van protestantse groepen en groepjes en subculturen. En dan heb ik het nog niet eens over de eeuwenoude slechte verhouding tussen christenen en joden. Zelfs de nieuwe bijbelvertaling ontkomt er niet aan: “De wet is door Mozes gegeven, máár goedheid en waarheid zijn met Jezus Christus gekomen”, hoorden we daarnet. Alsof er een tegenstelling zou bestaan tussen Jezus en de Thora. Dat is nou juist wat Jezus zelf uitdrukkelijk niet wil. Alsof er tegenstelling zou bestaan tussen de kern van de Thora: liefde doen, liefde zijn, en goedheid en waarheid. Alsof Mozes en Jezus tegenstanders zouden zijn! Er staat helemaal geen ‘maar’ in de tekst van Johannes! Er staat geen tegenstelling, er staat een volgorde. Mozes en Jezus, ze liggen in elkaars verlengde, dat is juist wat Johannes kwijt wil. Tegen de achtergrond van dat alles dus de vraag vanmorgen: wij én zij, mensen samen, kan je dat eigenlijk wel zeggen, dúrf je dat eigenlijk wel te zeggen, als gelovig mens? Of kan je dat maar beter voor je houden? Maar als dat waar zou zijn, dan begrijp ik het niet meer. Ging het in de grote wereldgodsdinsten, zeker ook in het christendom, niet juist om het opheffen van grenzen. Om het opheffen van de grens tussen God en mens: om God met ons, onder ons, in ons? God niet hoog verheven, maar juist naar beneden gekomen in een klein kind, pas geboren, dat de grens tussen God en mensen overbrugt? Ging het daar niet om bij Kerst? Om het opheffen ook van grenzen tussen mensen onderling: “vrede op aarde voor alle mensen die God liefheeft”, vrede, die de tegenstellingen tussen ménsen opheft? Ging het daar niet om bij Kerst? Wij én zij, kan je dat eigenlijk wel zeggen en zo ja hoe dan? Daarover wil ik vanmorgen drie dingen kwijt. En ik doe dat vooral vanuit die wonderlijke tekst van Johannes.

Eerst dit

Het gaat allemaal zo anders in dat kerstverhaal van Johannes. Daar geen zwangere Maria en vermoeide Jozef, op zoek naar een plek om de nacht door te brengen, daar geen klein mensje in een voerbak, geen herders, stinkend naar de schapenpoep, geen engelen, die vertellen over hoe mooi het zou kunnen zijn op aarde. Johannes gebruikt een heel ander soort taal. Ik merkte het ook bij het maken van de preek. Je gaat onwillekeurig zelf ook anders praten, minder scherp omlíjnd, minder definitie-achtig, meer dichtelijk. Johannes gebruikt ook heel andere woorden dan Lucas. Veel minder concreet, veel ijler, lijkt het wel. Hij heeft het over Woord, over God, over Leven, over Licht en over Woord dat Mens geworden is. Het is net alsof Johannes probeert om nog eens de balans van

de dingen op te maken, naar aanleiding van de komst van Jezus. Net als ze deden – toen - in dat andere lied over beginnen, in Genesis 1. Het is net alsof hij probeert te laten zien, wat er almaar in de werkelijkheid aan de gang is. En dan niet concreet, van de mensen uit gezien, met een moeder en een vader en een kind in een stal. Maar juist niet concreet. Wat je zou kunnen zien achter de schermen. Wat je ziet, als je kijkt met de ogen van God, zou je kunnen zeggen. Achter de schermen, zegt Johannes, is een proces aan de gang. Een groots allesomvattend proces, waarin God steeds meer van Zichzelf laat zien, waarin God steeds meer zichtbaar wordt aan steeds meer mensen. Een proces in vier fasen, volgens Johannes. Eerst een fase waarin er het Woord is. En het Woord is bij God. Bij God, dus voor ons mensen ver weg. Dan een fase, waarin er iemand komt, die door God naar de mensen wordt toegestuurd om van dat Woord te vertellen: Johannes is zijn naam. God wordt meer zichtbaar. Dan een fase, waarin het Woord mens wordt en onder ons mensen woont. God, nog meer zichtbaar. Tastbaar, zou je kunnen zeggen. En dan een vierde fase, in Johannes' prachtige taal: "Niemand heeft ooit God gezien, maar de enige Zoon, die zelf God is, die aan het hart van de Vader rust, die heeft Hem doen kennen." Aan ons, mensen. God steeds meer zichtbaar aan steeds meer mensen.

Twee

"In het begin was het Woord", hoorden we daarnet. In het begin. En weer – het spijt me dat te moeten zeggen – gaat de Nieuwe Bijbelvertaling de fout in. Echt een gemiste kans. Er staat niet: in het begin. Net zoals er in Genesis 1 niet staat: in het begin. Het gaat de bijbel niet om de vraag hoe alles is begonnen of waar alles vandaan komt. Het gaat niet om datering. Het gaat niet om geschiedenis of kosmologie of biologie. Dat is een typisch westers-Griekse manier van denken. Er staat: in begin. In beginsel, zou je ook kunnen zeggen. Of nog anders: in principe. In beginsel, in principe is er het Woord, zou je beter kunnen zeggen, denk ik. Net zoals je dat eerste zinnetje van de bijbel in Genesis 1 beter zou kunnen weergeven met: in beginsel, in principe schept God. Als het om God gaat, wordt er altijd maar weer geschapen. Telkens opnieuw schept God uitweg uit de status quo, uit samenlevingen van wij tégen zij, van groeiende kloven tussen arm en rijk, economisch, sociaal en cultureel. Telkens opnieuw een nieuw begin. Telkens opnieuw nieuw leven, zoals ook met Kerst, met de geboorte van dat kleine mensje in die voerbak. Een nieuw begin maken, altijd weer, weg uit het TINA-denken, 'there is no alternative', dat hoort fundamenteel bij God. Dat is Gods aard. Dat zit als een beginsel, een principe, in Gods wezen ingebakken. Dat is wat de bijbelschrijvers, wat Johannes ons probeert over te brengen. Dat beginnen, de mogelijkheid voor elk mens en voor elke samenleving om een nieuw begin maken, weg uit de vastgeroeste verhoudingen van de 'haves' en de 'have nots', dat dat onlosmakelijk hoort bij God. En dat niet één keer, ergens aan het begin, maar dat hele proces, dat Johannes aan de gang ziet, lang. Daar gaat het om. En dat heeft niets te maken met de vraag hoe of hoelang geleden de aarde is ontstaan en of dat gebeurt via de weg van de evolutie of niet.

Drie

"Het Woord is méns geworden en heeft bij ons gewoond", hoorden we daarnet. En je hebt de neiging om erover heen te lezen. Want het zijn maar een paar woorden. Maar eigenlijk zegt Johannes daar iets heel wonderlijks, iets onvoorstelbaars, over wat godsdienst betekent, volgens de bijbel. Voor hoeveel mensen betekent het woordje 'God' niet juist iets heel hoogs, iets verhevens, iets waaraan je je onvoorwaardelijk moet committeren, waarvoor mensen door de knieën moeten, door het stof ook, soms. Voor hoeveel mensen betekent godsdienst niet juist een soort opstijgen, naar de hemel, je leven of je lot verbinden aan de hoogste idealen, van staat of natie of ras of van de superioriteit van je eigen al of niet religieuze groep of van je eigen bedrijf. Hier in Johannes, in dat bij uitstek joods-christelijke boek, gaat het om precies het omgekeerde. Mensen hoeven niet omhoog. God komt naar beneden. "Het Woord is mens geworden en heeft bij ons gewoond." Als je wilt weten wat het hoogste en belangrijkste is in je bestaan, als je wilt weten wat de essentie is van je leven, als je God wilt ontmoeten, moet je naar beneden kijken en niet omhoog. Dat is wat Johannes, wat de hele bijbel, almaar aan ons kwijt wil. Het gaat er in een mensenleven niet om dat je opstijgt naar de hemel, dat mensen goden worden. Dat leidt er alleen maar toe, dat mensen zich hoog gaan voelen, verheven, boven de wet of boven een ander, heersers over van alles en nog wat. Dat heersersprincipe heeft de menselijke geschiedenis gestempeld, van de Romeinen in Jezus' tijd tot op de dag van vandaag. Altijd weer 'wij tegen zij', altijd weer diezelfde vormen van macho-mannelijkheid met grote leiders en sterke legers en grootse, grensverleggende projecten, waar niemand wat aan heeft. En altijd weer minachting voor vrouwen en homo's en iedereen die niet wil voldoen aan het ideaal van de 'grote man'. Als het zo 'wij tegen zij' wordt, loopt de samenleving vast, voor de zoveelste keer. Als God

weer in dat grote proces van Johannes laat zien waar dat woordje God eigenlijk voor staat, waar het God eigenlijk om begonnen is, doet God dat in de gedaante van een mens, zegt Johannes. In Jezus laat God zien waarom wij mensen hier op aarde zijn. Om mens te worden en niet om god te worden of voor god te spelen. Godsdienst is dienst van God aan mensen en niet van mensen aan God. Zo heeft Johannes God in Jezus ervaren. Hij heeft Jezus ontmoet als iemand die de kunst – niet van het godzijn - maar van het menszijn verstond als geen Ander. In zijn omgeving voelde je je als mens herboren. In zijn omgeving had je het gevoel, dat je leven opnieuw was begonnen. Dat het als nieuw geworden was. Dat het vol raakte van Leven en Licht. In Zijn omgeving hadden vrouwen het gevoel, dat zij eindelijk konden zijn wie zij waren, namelijk vrouw. En niet een object, waarmee mannen konden doen en laten wat ze wilden. In Zijn omgeving hadden de mensen in de marge van de samenleving plotseling het gevoel, dat zij nobody waren, dat er wél toe deden. En dat ze met wat zij konden, met hun talenten en mogelijkheden, bedoeld waren om betekenis te hebben ín en niet aan de rand van de samenleving. In Zijn omgeving hadden kinderen het gevoel, dat zij ongelofelijk belangrijk waren. Dat in hén, veel meer dan in de meeste volwassenen, dat nieuwe leven was begonnen, dat juist hún leven vol was van Leven en Licht.

En nu tot slot

Een nieuw begin maken, steeds weer, dat hele lange scheppingsproces van Johannes lang, dat hoort onlosmakelijk bij God, probeert Johannes ons almaar te vertellen. Maar je kunt het ook omdraaien, denk ik. Je kunt ook zeggen – en dat lijkt mij zeer bijbels en helemaal in de geest van Johannes - : overal waar mensen opnieuw beginnen, overal waar mensen herontdekken, dat ze mens zijn en geen god – tegenover zichzelf of tegenover een ander – overal waar dat gebeurt, daar is God, daar is God aan het werk, Die Eeuwige Opnieuwbeginner. Overal waar mensen de moed hebben om hun samenleving te veranderen, vastgelopen situaties open te breken, daar is God opnieuw aan het beginnen. Als je plotseling weer de kracht krijgt om jezelf van waarde te vinden en van jezelf te houden, als je plotseling de kracht krijgt om een ander weer werkelijk lief te hebben, als je plotseling de kracht krijgt om iets te doen aan die eeuwig vastgeroeste verhoudingen in samenleving en politiek, aan jij zit onder en ik zit boven, want ik heb meer dan jij en dat is maar goed ook. Als je de wil, de kracht, de moed, het verlangen krijgt om daar iets aan te doen. Daar is God, opnieuw aan het beginnen. Als je merkt, voelt, ervaart, dat een samenleving, jouw samenleving, jouw buurt, die bijzondere glans krijgt van Leven en Licht. Daar is God, opnieuw aan het beginnen. Als gods-dienst van dienst van God aan mensen gaat overlopen in ménsendienst, dienst van ménsen aan mensen, daar is God, opnieuw aan het beginnen. Als gods-dienst mensen ertoe brengt om te gaan denken in 'wij en zij' in plaats van in 'wij tegen zij', dan ontstaan Leven en Licht. Daar is God, opnieuw aan het beginnen. En als dat gebeurt, als godsdienst zó werkt, dan kan je met recht zeggen: wij én zij, mensen samen, Kerst opnieuw. Amen.

D.J. Couvée,
Rotterdam, 25 december 2015